

Murányi Veronika

Kalibatörténet | Nyomozati szakaszok a megértésében

Néha mintha még a hozzánk legközelebb álló embertől is csillagtáv választana el, hát még egy másik kultúra személyeitől – és még akkor is így lehet ez, ha egy nyelvet beszélünk. Minél mélyebb a kapcsolat, a közelség és a szakadék is annál élesebben jelenik meg. Az itt megírt történetek Gyimes-völgy egyik *patakának fejénél*¹ játszódtak, a kalibák közt, a Naskalat-hegy lábánál. Nyolc évvel ezelőtt vásároltam ott egy hegyi szállásépületet, ennek sorsát mutatom be, amely többé-kevésbé folyamatosan tükrözi saját, közösségbeli helyzetemet. A kalibatörténet éveket átívelő eseménysorozatot ölel fel, melynek alakulásában mindeközben azt a világot is igyekszem felvázolni egy-egy pillanatkép erejéig, ahol maga a történet jelentést nyer – hiszen végső soron ennek a társadalmi térnek, a jelentéshálóból kirajzolódó kultúrának a megértése volna a cél, melyben a kaliba csupán háttér.

Komoly dilemma volt számomra, hogy mi az, ami megírható a történetekből. Mindenképpen szerettem volna elkerülni, hogy a leírtak bárkire is rossz fényt vessenek. Nem a *valóságot* vagy az *igazságot* írom meg – nem azt, ami történt, csupán azt, ahogyan a saját kulturális háttérrel az eseményeket láttam, ahogyan értelmeztem, és ahogyan mindezt később az emlékezetem egy természetes szelekció után megőrizte. Ezek közül is válogattam: bizonyos dolgokat elhallgatok, másokat kiemelek, és értelmezéssel látom el.

A kezdet a folytatás

Már több mint tíz éve voltam gyakori látogató a *patakon*² - mint kutató és mint barát -, mikor saját épületet, egy eladó kalibát kezdtem keresni. Jó ötletnek tűnt egy olyan hely, ahová a nap egy részében elvonulhatok a kutatás során, miközben mégis a közelben maradok. Egy éves tapogatózás után, 2009-ben hallottam egy eladó szállásépületről, amit dicsértek a hely szépsége miatt, de még inkább azért, mert jó szomszédaim

¹ A patak felső folyása vagy eredete értelemben használják a „fej” szót. Jelen írásban a helyi kifejezéseket dőlt betűvel jelölöm.

² A patak szót a vízfolyás és a településrész megnevezésére is használják, a továbbiakban én is ebben a két értelemben használom.

lennének, akiket részben már ismertem is. Rövid gondolkodás után úgy döntöttem, hogy megvásárolom.

Hivatalosan persze nem vehettem meg a kalibát és a területet, viszont tudtam, hogy valami módja biztosan lesz, hiszen számtalan magyarországi vásárolt már Gyimesben ingatlant. A vétel helyileg elfogadott módjával kapcsolatban egy, a közösségben megbecsült embert kerestem meg, akinek a véleményére környezetében sokan adnak. Átbeszéltük, hogy mi szerepeljen a *papíron*³, kik legyenek ott, s figyelmeztetett rá, hogy miután megírtuk a szerződést, tudassam minél több emberrel a vétel megtörténtét. Erre azért volt szükség, mert *a helyi tulajdonjogokat jelenleg csak félig az írás, félig viszont még az emlékezet őrzi*. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy nem attól kerül igazán a tulajdonomba egy dolog, hogy a vételt papírral igazolni tudom, hanem azáltal, hogy azt egyöntetűen így tudják a közösség tagjai.

A papírt a javasoltak szerint írtuk meg, illetve kiegészítettem néhány, a magyarországi adásvételi szerződésekben használt fordulattal. Ezután ahol csak lehetett, arról meséltem a patakon, hogy a vétel megtörtént. A témát tulajdonképpen szóba hoznom sem kellett, mivel mindenki erről kérdezett – *idehaza illetlenségnek számító részletességig*: miszerint miben egyeztünk meg egészen pontosan, megírtuk-e a papírt, mit vettem és mennyiért, kinek fizettem ki, milyen pénzben, kik voltak ott. Készséggel válaszoltam mindenre, és azt is tudattam beszélgetőtársaimmal, hogy a kalibát és a területet megvettem, az ott álló istállót azonban nem, hiszen azt már korábban a fiatalabb fiának ígérte a tulajdonos, aki valamikor a közeljövőben elbontja és el is fogja onnan szállítani. A hír terjesztése annyira jól sikerült, hogy pár hétre rá a vonatállomáson már számomra ismeretlenek is arról sugdolóztak a hátam mögött, hogy ez az a magyarországi, aki annak a bizonyos családnak a kalibáját megvette.

Egy régi eredetű és kiterjedt rokonság egyik ágának öröksége került hozzám. Olyan családé, akik több pataki családhoz hasonlóan saját eredetüket a hely benépesítéséig is vissza tudják vezetni, és a földterület birtoklása is részben folytonos. A gyimesi területek birtokviszonyai földhivatali szemszögből kaotikusnak tűnhetnek, csíkszeredai ügyvédek között állítólag az a pletyka (vagy jó tanács?) terjed, hogy *„csak gyimesi ingatlanügyet ne!”*. Telekkönyvük szerint ugyanis egyes területek nem ritkán

³ Helyi kifejezés, a „papír” jelentése ebben az esetben: informális szerződés. Máskor „írás”-ként is emlegetik.

több emberöltővel ezelőtt meghalt személyek nevén szerepelnek még ma is, azóta sem az öröklések sem az adásvételek egy része nem lett telekkönyveztetve. Ma a valós tulajdonjogokról pontosabb képet egy, a polgármesteri hivatal által vezetett regiszter ad, ám ez nem tartalmazza a területek rajzát, és helymegjelölésüket is csak megközelítőleg. (Az uniós támogatások folyamatosan ösztönzően hatnak a helyzet rendezésére, és a pontos telekkönyvezések minden jel szerint a közeljövőben megtörténnek.)

A boronákból épült kaliba, a vétel idején, gyenge lábakon állt, ugyanis egy, a hegyről leeresztett farönk az épület hegy felé eső oldalán olyan lendülettel törte át az épület falát, hogy a völgy felé néző oldalon ki is jött. Mindez még az előző tulajdonosok idején történt, és a kárt okozó nem állította helyre a hibákat. A falak és a tető rendbehozatalával egy helyi ismerőst bíztam meg, aki kiváló munkát végzett, így az épület hamarosan ismét egyben volt. A kaliba berendezéséhez rengeteg tárgyat és segítséget kaptam szomszédjaimtól és falubeli ismerősöktől: vaskályhát, amit két rúdon emelve fel is hoztak (a közel ötven százalékos emelkedőn!), tálaló kisszekrényt, lepedőt, szalmatartó zsákot az ágyba, és bele szalmát, rongyszőnyeget... rengeteg olyan ajándékot, melyek révén „jól eladósodtam”, amit a következőkben visszasegítéssel és ajándékokkal igyekeztem viszonzni. Ami még hiányzott a berendezéshez, azt vagy használtan, vagy a helyi boltokban vettem meg. Lassan összegyűltek a szükséges tárgyak, a vízfordástól a takarításon át a főzésig mindenre kerültek alkalmas eszközök.⁴ Míg a kaliba nemcsak kívül, de már belül is egyre inkább hasonlított a többi, használatban lévő kalibára, ugyanez nem volt elmondható lakójáról. A helyi szerepminták egyikébe sem illettem. „Minek a kaliba annak, aki nem tart állatot? Ha már nincs állata és nem is kaszál, minek a kertelés⁵? És egyáltalán mit keres egy nő egyedül ott a hegyen? Nem fél? Otthon van családja, gyermeke is, ha nem hozta magával, akkor elhagyta épp őket? És mit szeretne itt? Mit szeretne tőlünk?” A helyem megtalálása mégis egyre jobban alakult, nyáron jártam *takarni*⁶ és gombászni, ősszel pityókat⁷ betakarítani, tanultam a hegyen tájékozódni, többen értékelték, hogy nem félek (bár bevallom ez nem annyira a bátorságomnak, mint inkább részben naivitásomnak,

⁴ Az első két év beilleszkedési folyamatáról hosszabban és részletesebben írok itt (mely valójában az itt leírt történet első fele): Murányi Veronika (2013): Ami személyes, és ami nem. In: (szerk. Bacsák Dániel, Krámer Lili, Szabó Miklós) Kulcskérdések a társadalomtudományban 2011-2013, Budapest, 21-28.

⁵ kerítés

⁶ szénát betakarítani

⁷ burgonya

részben tudatlanságomnak volt köszönhető), és sokat segített, hogy egyre jobban értettem a helyi vicceket és pletykákat.

Az első évben hónapokat töltöttem ott, ám a következő években inkább csak heteket, és azt éreztem, hogy a kezdetekben olyan jelenlétem ígértem, ha nem is szóban, de a tetteimmel, amit később nem tudtam tartani.

A második évtől, amikor hosszabb időszakokat voltam távol, a tárgyak egy része zárt ajtók mögül⁸ is kezdett eltűnedezni a kalibából: két gumicsizma, egy fejsze, egy kenyérvágó kés, némi *kokojszás*⁹ pálinka stb. Az eltűnéseknek hangot adtam ugyan, de nem láttam értelmét komolyabb nyomozásba fogni. Az első komolyabb, a tulajdonjogomat érintő meglepetés egy fenyőfa kapcsán ért, mely egy forrás felett áll (ma is) őrt. A kalibához tartozik ugyanis egy forrás is, melynek vize vagy 10-20 méternyi csorgás után egy fatörzsből kivájt *váluba* vezetődik. A forrás felett idős fenyők állnak, az egyik közülük egészen hatalmas. A vétel után tén két évvel, azzal a hírrel fogadtak, hogy az öreg gazda, akinek fiától megvettem a kalibát, ki szeretné vágatni ezt az egyet, hogy legyen télre tüzelőjük. Addigi tudomásom szerint a forrással együtt adták el a helyet, ezért meglepődtem, másrészt viszont félőnek tűnt, hogy ha a fát kivágják, a forrás vize akár el is apadhat.¹⁰ Mivel nem szerettem volna komolyabb vitát, és a fa megmaradásához is ragaszkodtam, utánajártam, hogy nagyjából mennyi tűzifát lehetne venni a kivágott fa árából és annyi pénzért – nagyjából húszezer forintért – megvettem tőlük az élő fát, és a jogot, hogy ott élhessen továbbra is, ahol azt eddig tette. Egyúttal megkérdeztem tőlük, hogy van-e a területen még más fa is, amit meg kellene vásárolnom, mert igényt tartanak rá, vagy a többiek már maradhatnak a helyükön. A család egyértelmű válasza az volt, hogy több fát nem szeretnék elvinni, maradhatnak mind.¹¹

⁸ Egy kulcsot mindig hagytam valamelyik ismerősnél Gyimesben, de ebből még semmi bizonyosra nem lehet következtetni.

⁹ fekete áfonya

¹⁰ A legtöbb forrás felett közvetlenül áll egy fenyő. Egyesek szerint azért, mert oda húzza a vizet, mások szerint csupán azért, hogy árnyékot adjon a forrásnak, hogy a nap ne melegítse fel, és hideg maradjon a víz.

¹¹ A helyzetet bonyolítja, hogy az egyik szomszéd föld résztulajdonosa szerint az eladók a forrást és a *válut* nem ígérhették nekem, mert közös területen vannak, ahol az eladók csak az egyik tulajdonosok, a *válut* pedig annak idején közösen állították az állataik számára.

Eltörök

A fordulat pár évre rá, 2014-ben következett be. Éppen Nagyhétre mentem Gyimesbe valamelyik reggelre odaérkező vonattal. A szokásos módon gyalogoltam fel az úton végig a patakon – de mintha valami megváltozott volna. Ilyenkor elhaladok minden ismerős háza mellett, de most azok, akikkel összefutottam, mintha nem néztek volna úgy a szemembe, és nem kezdeményezett senki beszélgetést. Egyedül régi házigazdáimhoz mentem be, hogy letegyem végre a csomagom egy időre, és beszélgessünk is. A háziasszony örömmel fogadott, de pár perc múlva olyasmiket mondott, hogy gondolkozott, és nem lesz ez így jó, végre jó volna egy férfit magammal hozzak – miközben többször hangsúlyozta, hogy ő nem tud semmit, de higgyem el, jobb lesz, ha itt mindenki tudja majd, hogy van mellettem egy férfi. Később a hátizsákomat visszavéve továbbindultam, mert úgy gondoltam, hogy ott tartózkodásom során a hideg ellenére is a kalibában alszom. A települést elhagyva és az utolsó kanyarok valamelyikén az egyik kalibaszsomszédommal találkoztam, aki szintén nem úgy viselkedett, mint máskor. Kérdezte, hogy annak idején én a területet is megvettem-e vagy csak a kalibát. Mondtam, hogy hát persze, a területet is, mire ő, hogy igen-igen, gondolta, mert különben miért is kerítetttem volna be pár éve olyan sok pénzért az egészet. (A munkát ő és a fiai végezték.) És, hogy ő mondta a másik kalibaszsomszédomnak, hogy ez így nem biztos, hogy jó, de, hogy mi nem jó, arról nem mondott semmit. Elköszöntünk, de innentől a szívem a torkomban dobogott, hogy vajon mi az, amit nem tudok. Majd odaérve megláttam. A *kert*¹² részét képező hatalmas fákat kivágták és elvitték, szám szerint négyet. Az egyikük, egy matuzsálemi korú fa volt (határfa és sarokfa is egyben), a tehenek sokszor pihentek az árnyékában, a gyökerei pedig lépcsőket képeztek a felfele vezető úton. Mindig azt gondoltam róla, hogy ha mások ki is vágják a fáikat, legalább annyi hasznom legyen itt, hogy nálam addig élhet az a néhány, amíg kedvük tartja, nem szeretném pénzre váltani őket. A kivágott fák lehúzatásával a kerítés jó részét is ledöntötték. A *csapokat*¹³ viszont a kerten belül hagyták ott, ahol lenyesték a fáról, a földön így egy halott fa kontúrjai rajzolódtak ki olyan tizenöt méter hosszan. Szédülve, és szinte sokkos állapotban értem el a kalibáig. Kinyitottam a lakatot és a zárat is, bent nem volt rendetlenség, minden ép és tiszta volt – már ami ott volt. Mert a vödröt nem láttam,

¹² kerítés

¹³ fenyőágak

sem a serpenyőt. Le akartam ülni, hogy végre levegőt vegyek és feldolgozzam a történeteket, de döbbsen láttam, hogy a seprű nincs a helyén, és a lapát sem, aztán a vízmerő edény sem, és a napelemes lámpa is eltűnt a fiók mélyéről (a fiók egyébként szépen vissza volt tolva). A terepnadrág sem volt meg, és az esőkabát, az evőeszközök, a tányérok is eltűntek, még egy kést sem hagytak, így a magammal hozott kenyeret is csak harapni tudtam. Igazából a bútorokat, a tűzhelyet és az ágyneműket leszámítva mindent elvittek – még a táskákat is én adtam hozzá, mert az ajtó hátán lógó szegről azok is eltűntek. A napelemes lámpát leszámítva minden eltűnt tárgyat helyben szereztem be, nem voltak semmiben sem mások vagy különlegesebbek, mint más kalibák tárgyai. Egyik sem volt túlzottan értékes, csak éppen a funkcióját szolgálta.

Nem teljesen emlékszem a következő napokra. Azt tudom, hogy nem akartam a kalibában aludni, de azt nem tudom, hogy a csomagjaimmal mentem-e le, vagy egy későbbi nap még visszamentem értük. Régi házigazdáimhoz indultam, és este már 39 fokos lázam volt, majd a következő napokat végig lázasan töltöttem. Nem írtam terepnaplót, nem gondoltam, hogy a kutatást még folytatni szeretném. A következő pár nap nagyon megviselt, csak néhány kép, helyzet és beszélgetés égett be az emlékezetembe, másokat töröltem.

A falubeli pletykákból megtudtam, az a hír járja, hogy tán a területet nem is vettem meg, csak magát az épületet, mire felrémlent előttem a szabály, hogy itt valami akkor az enyém, ha mindenki úgy tudja, hogy az enyém. Vagyis, *ha az a hír terjed, hogy nem az enyém, akkor lassan valóban nem lesz az enyém*. Amennyire erőmből telt, a következő napokat látogatásokkal töltöttem, hogy lehetőleg minél több emberrel átbeszéljem a történeteket. Összetett feladatomból volt: elég erőt mutatva nem egészen baleknak tűnni, és képviselni, hogy a terület igenis az én tulajdonomban van (1), kideríteni, hogy ki vagy kik vágta ki a fákat (2), ki ment be kulccsal a kalibába, hogy elvigye a dolgokat (3), valamint vigyázni arra, hogy senkit érdemtelenül meg ne bántsak (4) – miközben biztos lehettem abban, hogy ismerem és szembe is fogok kerülni azokkal, akik ezeket tették.

A legnehezebb talán az volt, hogy hirtelen senkiben sem bíztam. Nem az elvitt fák és az ellopott tárgyak fájtak igazán, hanem hogy egy hazugság közém és közük állt, és ezáltal kirekesztettnek éreztem magam. Ugyan csak egy vagy néhány ember tette, amit tett, de tudtam, hogy annál jóval többen tudják, hogy ki volt az, és még többen vannak, akik elég biztosan sejtik, vagy éppen tudják, hogy kik azok, akik tudják, és akik nem

mondják el nekem. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy mindez ne lett volna beszéd tárgya az elmúlt hetekben (a favágások nyomai viszonylag frissek voltak). A bizalmasabbaktól azt hallottam, hogy vannak, akik meg tudnák mutatni, hogy ki volt, de tudjam meg, hogy senki semmit nem fog nekem mondani róla. A kaliba kifosztásáról azt a történetet terjesztették, hogy nem idevalósi volt, senki nem vinne el ilyesmi tárgyakat, hanem „*cigányok voltak*”, akik feltehetően az ablakon mentek be, és ezért találtam az ajtót épen és bezárva. Bár meggyőző ellenérveket hoztam fel – miszerint az ablakok érintetlenek, mint ahogyan az egyéves por is az ablakpárkányokon, és aki ott járt, tökéletes rendet hagyott maga után¹⁴ – a „cigánylopás” elleni érveim nem bizonyultak hatékonynak, ők pedig nem tudtak jobb megoldással előállni. Így hát én találtam ki egyet, és meséltem másoknak, hogy olyan egyszerű volt a zár és a lakat kulcsa is, hogy valakinek lehetett még ilyen kulcsa, esetleg egyszerűen egy hajtűvel nyitotta ki. Ezzel levettem a terhet azokról, akiknél a kaliba kulcsa volt távollétemben.

Volt itt azonban még egy rejtett kérdés, ez bennük tán nem merült fel, én pedig jobbnak láttam nem firtatni. A kérdés pedig az, hogy ha egyszer már elvitte, ami kellett neki, utána vajon miért zárta vissza gondosan az ajtót. Magam azt gondolom, hogy azért zárta vissza, mert tudta, hogy a gyakran arra járó helyi emberek (és ilyenek nem sokan vannak), tudják egymásról, hogy ki és mikor jár arra, így, ha észreveszik a lopást, beazonosíthatják az elkövetőt. Ezért látta jobbnak, ha kívülről nem látszik a kalibán, hogy belül már üres.

Gyimes-völgy patakjai ugyanis egyben információs csatornák is, a vízgyűjtő terület pedig egyben információgyűjtő terület is. A hegyről az információk a település felé csorognak, a Brazílnál¹⁵ kicsit megállnak, újrastrukturálódnak, majd újabb sodrással indulnak tovább, hogy konyhai kávézások során vagy a kertek mellett egy-egy örvény erejéig ismét megálljanak. (A vízfolyás hasonlat annyiban sántít, hogy az információfolyónak természetesen nem csak egy iránya van.) Senki nem tud úgy elindulni otthonról vagy hazaérni, hogy azt ne lássák többen is. A patak mellett halad az egyetlen út, házak övezik jobbról-balról. Az elhaladóra a kertből illik ráköszönni, néhány szót váltani, hová megy, mi járatban van stb. Ha hangot hall az út felől, az ember kinéz a házból – ezt

¹⁴ A korábbi években volt néhány olyan kaliba feltörés, amit a helyiek szerint cigányok követtek el, de az én esetemmel ellentétben ott minden alkalommal rendetlenséget és piszkot találtak, valamint az ajtók zárja is szét volt törve.

¹⁵ A patak felső szakaszának vegyesboltja és kocsmája.

számtalanszor tapasztaltam. (Sőt már magamon is észrevettem, hogy a kalibából lenézek az útra, ha szekeret vagy autót hallok közeledni. Az első kérdések, hogy vajon ki és hová megy. Később ezek az információk képezik az én tőkém, amelyeket másokkal megtárgyalhatok, vagy szükség esetén egy kirakós jellegű kérdés kapcsán előhívhatok.) Aki a kalibából elhozta a dolgokat, útban oda és hazafele többekkel is találkozott.

Azokban a napokban, noha senkit nem gyanúsítottam, többen is védekeztek, hogy ugyan őnekik nem kellettek azok a tárgyak, hát van nekik seprűjük meg tányérjuk meg vedrük, még annyi is, hogy másnak is tudnak adni. Mire nekem kellett még jobban szabadkoznom, hogy hát én nem is gondoltam egyáltalán, hogy ők lettek volna azok.

Ugyan azt terjesztettem, hogy valaki egy hasonmás kulccsal ment be vagy hajtűt használt, ebben egy percre sem hittem, bár épp ennyire nem gondoltam azt sem, hogy azok használták a kulcsot, akiknél hagytam. A kulcs az egyik szomszéd kalibás idősebb házaspárnál volt, akikkel a legelejétől igazán jó viszonyban voltam, és annyit segítettek, hogy még mindig adósuk vagyok. Egy időben a másik szomszéd családnál is volt a kulcs, s még azelőtt annál, aki a kaliba felújítását végezte, és akivel szintén nagyon jó a viszonyom. Kizártnak tartom, hogy ők lettek volna. És még azt sem gondolom, hogy valamelyik családtagjuk, inkább tán egyikük kölcsön adta egyszer a kulcsot. Vagy kölcsön sem adta, hanem többek számára is ismert helyen volt? Ezt a megoldást azért nem hoztam szóba, mert mint nem gondos kulcs őrzőket, azokat vontam volna felelősségre, akiket semmi esetre sem akartam gyanúba keverni. A kaliba kiürítésének rejtélye nem oldódott meg, és egy időre le is kellett tennem erről a célról.

Két logika

A következőkben a fakivágás ügyének nyomozati szakaszait mutatom be, majd a két ügy feltételezett összefüggéseit próbálom feltárni.

A kaliba területén kivágott fák felelőséről nem akartak beszélni velem a patakon, de sejtettem, hogy az egyik kalibaszomszédomat volna jó megkérdezni. Ő az, akivel az addigi években ottléteimkor a legtöbb időt töltöttem, egyenes, becsületes és szorgalmas embernek ismerem. A lázasan töltött éjjel másnapján, mikor elmentem hozzájuk, ő még a templomban volt, a konyhájukban ülve hosszan vártam rá, miközben nőtt bennem az értetlenség, miként férhet össze a templomba járás az illetéktelen fakivágással – ha

valóban ő volt az. Szembesíteni szerettem volna, de végül valami más történt: *két kultúra logikája sorolta az érveit*. Mind a kettőnknek igaza volt? Vagy mégis átverték?

Minden szépítés nélkül elmondta, hogy a fákat ő vágatta ki, megegyezve erről a kalibám volt tulajdonosával (akivel apai ágán rokonok). A rönkökre vágott és elszállított fákért a *gatternál*¹⁶ nagyjából negyvenezer forintnak megfelelő összeget kaptak, amiből tíz-tíz a két favágóé lett, és tíz-tíz a két tulajdonosé. Véleménye szerint jó döntés volt a fák kivágatása, hiszen már nem lehetett látni tőlük a teheneket¹⁷. Határfák voltak, amelyek esetében úgy számolják, hogy egyik fa a határ egyik oldalán lévő terület gazdájáé (vagyis itt az övé), a másik a másiké, tehát feleznak¹⁸. Ezt el tudtam fogadni, viszont nem értettem, hogy akkor mint szomszédot és a határ túloldalát birtoklót, miért nem engem keresett meg a szándékával, hanem azt az embert, akitől hat évvel azelőtt megvettem a területet. A válasza szerint azért nem, mert ő maga nem látta saját szemével a szerződésünket, s nem tudta, hogy mi volt benne; nem tudhatta, hogy csak a területet vettem-e meg, vagy a fákat is¹⁹. Kérdésekre, hogy akkor miért nem kérdezett meg róla engem, azt válaszolta, hogy azt az embert kérdezte meg, akitől vettem a területet. (Aki egyébként a helyi községi közvélekedés szerint nem számít igazán megbízhatónak, ezért döntését sérelmeztem.)

A kalibaszsomszédom itt *egyszerre két különböző elv szerint járt el*: egyrészt elfogadta, hogy a fák azt az embert illetik, akitől megvettem a területet, noha arról a tulajdonjogról nem volt papír – de még arról sem, hogy azelőtt az apjáé volt –, hiszen sok-sok év óta csak szóbeli rendelkezések szerint hagyományozódott. Ezzel szemben az én tulajdonjogomat nem fogadta el a fák esetében, mert nem látta róla a papírt. De hát, ha még úgy is lett volna, hogy a fák nélkül vettem meg a területet, azóta hat év telt el! Bármeddig elvihető lenne a más területén álló saját tulajdonjogú fa?

Nem jutottunk egyezségekre, és a történetekből leginkább azt olvastam ki ismét, *hogya nem vagyok ott, olyan, mintha nem is léteznék*. Igazságtalannak éreztem, ami történt, de hogy a helyi szabályok szerint is igazságtalan volt-e, abban nem voltam biztos. Ezt

¹⁶ fűrészüzem

¹⁷ Az átlátható, tiszta hely számít szép helynek, ez igaz, de ezzel egy időben szabály az is, hogy a határfák fontosak. A két cél ötvözésére a határfák alsó részéről, akár két méter magasságig is, általában levágják a *csapokat* (ágakat), így a kerítés léceit is könnyebb hozzászögelni és az állatokat is könnyebb szemmel tartani.

¹⁸ Később másoknál is rákérdeztem, és ez fő elvként igaz, amit azzal egészítettek ki, hogy akinek a kerítésén belül van, az kicsit jobban tarthat hozzá jogot. Ez jelen esetben én voltam.

¹⁹ Utóbb erre is rákérdeztem, s valóban létezik, hogy a területet eladják, de a rajta lévő fákat nem, ilyen esetben viszont ezt meg szokták jegyezni az egyezés megkötésekor. A miénkben a fákról nem eset szó, az viszont szerepelt, hogy az eladandó terület „per, teher és igénymentes”.

engedte sejtetni viszont, hogy amikor később a faluban nyíltan is beszéltem arról, hogy kik vágták ki a fákat, a hír hallatán nem azon lepődtek meg, hogy kik voltak azok (ezt nagyjából mindenki tudta), hanem azon, hogy a kalibaszsomszédom ezt elmondta nekem. A titoknak csak azért volt értelme, mert a tettet ők sem tartották helyénvalónak, és maguk tán nem mondták volna el nekem az ő helyében, ezért védték hallgatásukkal.

A kaliba kiürítése és a fák kivágása feltehetően összefüggnek, de nem olyan módon, hogy egyazon személyek tették volna, ennél áttételesebb az összefüggés. Egyrészt egy bolygatott, gazdátlanabbnak tűnő terület kiszolgáltatottabbá válik, másrészt szomszédom a fák kivágásával a közösség szemében levette rólam a kezét. Döntésében nem velem volt szolidáris, hanem egy olyan rokonával, aki a közösség normái szerint nem éppen példamutató életet él. Ezzel engem egy elképzelt helyi tekintély-ragsoron jóval hátrébb sorolt.

A két rejtély közül az egyik – a fák eltűnése – tehát megoldódott, a másik titok maradt. A patakiak részéről a történet során mind a két esetben ugyanazt a hozzáállást tapasztaltam, miszerint még egy távolinak számító, vagy akár egy bűnt elkövető pataki emberrel is sokkal inkább szolidárisak voltak a titkok tekintetében, mint velem, a kívülről érkező hol megjelenő, hol eltűnővel. Alapjában változott meg bennem a minta, amit a helyi jóval és rosszal kapcsolatban gondoltam. Mert a döntések és a szolidaritás határának meghúzása során *nem a „jó” ember van benn, és a „rossz” kinn, mint ahogyan azt addig gondoltam*, hanem sokkal inkább valami más számít...

Azokban a napokban a kirekesztettség mellett azonban valami más is megjelent, konyhai beszélgetések során olyan elbeszélések hangzottak el előttem, amelyek azelőtt sohasem, pedig az egyik ilyen történetnél akkor már több mint tíz éve ismertem az érintetteket. Egy halálos gázolás esete például, ahol a gázoló ittas volt. A sértett családja nem tett feljelentést, mert szomszédok voltak a gázolóval. Azt mondták, a halott már úgyszemint feltámasztható, a szomszédal viszont nem lehetnek életük végéig rosszban. *A szomszéd talán a rokonnál is fontosabb, mert ott van, helyben van, a mindennapok szempontjából kiemelt a szerepe.* Lehet tőle szívességeket kérni és adni, a szomszéd komává választása is rendszeresen megerősíti a szerepét²⁰. Mindezeket összegezve az

²⁰ Ennek a kölcsönös elköteleződésnek az intézményesült formája a komaság, és leggyakrabban az egymáshoz közel lakók lesznek komások egymással. Ez egyfajta szívességbank, ami a mindennapi munkáktól a fiatal párok elindulásán át a temetés költségeiig minden kritikussabb helyzetben támogatja a másikat.

egyik kulcs: az OTT-LÉT. Magam a kaliba szomszédjaimnak az a szomszédja vagyok, aki nincs ott. Az „ottlét értékem” tehát szinte a nullával egyenlő.

Ez alapján érthetővé vált az az érzésem, ami az évek során alakult ki bennem, hogy amikor nem vagyok éppen ott, az olyan, mintha a létezésem is megszűnne. Lassan húsz éve járok vissza, mégis sokszor hallottam egy-egy megérkezéskor, hogy „*Jaj Verácska, már azt hittük, nem is él!*”. Lehet, hogy azért vitték el néha azt a pár dolgot a kalibából, mert egyszerűen szabad forrásként/prédaként tekintettek rá? Azt gondolták már nem is lesz rá többet szükségem? Vagy azért, mert azt gondolták, ha nem ők viszik el, akkor más úgylis elvinné?

A favágások és a betörés felfedezése után pár nap elteltével hazajöttem, és azt gondoltam, képtelen leszek folytatni a kutatást. Azt éreztem, hogy senkiben sem tudok többet megbízni, és nem azért, mert konkrétan X és Y ne lett volna megbízható, hanem mert egy addig bennem egységesnek képzelt elvhalmoz darabjaira szakadt, és képtelen voltam olyan logikai rendszert építeni, ahol minden elem összeáll, értelmes kapcsolatot alkotva egymással. Nagyon leegyszerűsítve olyan jellegű kérdések voltak bennem, mint hogy aki „jó”, az hogyan viselkedhet úgy, ami nem „jó”, és ez hogyan ne jelentse azt, hogy ő már „rossz”. Egyáltalán mi a jó és mi a rossz? Mi a hazugság és mi a lopás?

Leginkább az segített később a történetek megértésében és feldolgozásában, amikor már nem arra figyeltem, hogy mi történt, hanem arra, hogy *miért* történt. Visszatekintve azt látom, hogy az események nem ellenem irányultak, hanem a helyzetem *következményei* voltak (és lesznek mindaddig, amíg a helyzetem nem változik).

A patak *feje* környékén négy olyan kalibáról tudok, amely tulajdonosa vagy magyarországi, vagy olyan helyi értelmiségi, aki azt nem gazdálkodási céllal vette meg. Az egyiket, egy gyimesi orvosét az egyik hegy tetején, noha állítólag régen igen jól felszerelt volt, mára teljesen kiürítették, maga az omladozó épület maradt csak meg, ajtaja nyitva, félig leszakadva, tulajdonosa nem jár ki hozzá. Húszpercnyi járásra onnan van egy másik szép faház, ami magyarországi gazdája tervei szerint épült, és félkész állapotban van 8-10 éve. Az ajtaja nyitva, hogy ne törjék fel, és igazából nincs is mit elvinni onnan. A harmadik kaliba Szervátiusz Tiboré. A két Szervátiusz, apa és fia, még maga építette helyi segítséggel a gyimesi kalibák mintájára, bár egyéni megoldásokkal. Régen rendszeresen jártak itt gazdáik, de már vagy tíz éve nem jön az ifjabbik művész

sem. Az épület belül üres, aki az ott hagyott tárgyaknak valami hasznát látta, már elvitte, az épület ajtaja behajtván, de nyitva. A negyedik a sajátom. (Egy ötödik kaliba vagy tíz éven át magyarországiak tulajdonában volt, ám végig az eredeti tulajdonosok használták, s végül ők is vásárolták vissza.) Az erdők is a kalibákhoz hasonló sorsra jutnak, ha gazdájuk ritkán néz rá. A kalibámmal szemközti hegyoldal neve a Fejesé. Fejes Mihálynak²¹ valamikor hatalmas erdője volt itt, de az örmény családot kitelepítették, és amikor az örökösök visszajöttek, hogy eladják, szép és tágas *reglót*²² találtak az erdejük helyén, hát hazamentek. Még a helyben lakók is nehezen tudják megvédeni erdeiket, ha ritkán járnak arra, és szerényebb a kapcsolati tőkéjük (például idősek, és nincsen örökösük, vagy van ugyan, de távolabb él).

A kaliba és a *kertelés* állapota a köztes helyzetemet írja le. Nem annyira „senki földje”, mint azoké, akik nem helybeliek és csak egészen ritkán látogatják a tulajdonukat, de nem is olyan, mint a patakiak kalibái, amiket a lakaton kívül egy láthatatlan háló is véd, ezért csak elvétve törik fel őket – akkor is szinte kizárólag nem helybeliek. A kalibákban télre mindazonáltal nem sok tárgyat hagynak. Ősszel, amikor Szent Mihály napja körül leköltöznek a hegyi szállásokról az állatokkal a faluba vagy tovább egy *őszelőre*²³, a szállásépületből elviszik az értékesebb dolgokat, de azért sok minden marad is, az ágyneműket a plafonra kötik fel a *férgek*²⁴ elől, és maradnak a különféle edények is, valamint a szerszámok egy része. Ezeket a tavaszi kiköltözéskor *megkapják*²⁵. Ha valaki többé már nem használja a kalibáját, leviszi, ami még kell neki, s az ajtaját nyitva hagyja, onnantól bárki bemehet.

További nyomozati szakaszok

A kalibatörténetet 2015 nyarán folytatódott, amikor is volt szállásadó asszonyom tanácsát megfogadva, a párommal érkeztünk (tehát vittem férfit), gondolatban felvértezve arra is, hogy esetleg meg kell küzdeni a területért. De nem kellett. Nem gondolták, és nem mondták már akkor, hogy ne volna az enyém. És mintha elsimultak volna a hullámok, az új lakat is érintetlen volt a kalibán. A nyugalom azonban továbbra is

²¹ Nem a valós nevén említtem.

²² legelőt

²³ Olyan kaszáló valamint hozzá tartozó kaliba és istálló, ahol a kaszálás után növő sarjút legeltetik le az állatokkal.

²⁴ egerek

²⁵ megtalálják

hullámvíznek bizonyult, mert amikor legközelebb, 2016-ban Pünkösdtől táján megérkeztünk, a kaliba ugyan érintetlen volt, de látszott, hogy télen sok fát húztak a területen át, a *kert* egy része le volt döntve²⁶, a föld pedig hosszan felhasítva a húzatás nyomán. A kerítést felállítottuk úgy-ahogy, minden *cüvek*²⁷ mellé egy-egy fenyőcskét is ültettünk, és a kalibába vettünk ismét néhány fontosabb eszközt: tányérokat, evőeszközöket, vödört, seprűt, vízmerítő edényt. Ott hagytam egy pár gumicsizmát is, hogy nyáron, amikor egyedül megyek, ne kelljen ismét felcipelni. Augusztusra viszont ismét betörték, ezúttal az ablakot verték be és a gumicsizmám lábára kelt ismét valakin. A kerítés nagyobb szakasza ismét romokban, amit a fenyőcskék egy része szerencsére túlélte.

Fordulat történt viszont a betörések helyi magyarázatában. Míg 2014-ben a falubeliek többsége azt mondta nekem, hogy nem pataki ember vitte el a kalibából a dolgokat, ezúttal szinte ugyanazokat a szavakat súgták többen is a fülemben, higgyem el, hogy az, aki elvitte onnan a tárgyakat „*nem a pokolból jött*” – vagyis helybeli, és sejtették velem, hogy jól ismerem. Az azonos szófordulat használatából arra következtettem, hogy valószínűleg szóbeszéd tárgya volt az ügy a távollétemben.

Egészen bizalmasan azt a tanácsot kapom, hogy egy román pappal²⁸ mondassak misét, miszerint „*a keze lába száradjon le annak, aki elvitte onnan a dolgokat és kerüljön világra, hogy ki volt az*”. A misemondatás is fontos, de ami még fontosabb a tanács szerint, hogy erről tudassam a patakiakat, vagyis ahol csak járok, meséljem el, hadd beszéljenek tovább róla, mert az csak használni fog nekem. „*Azt fogják mondani, hogy ilyesmiben ők nem hisznek, de előbb-utóbb eljut a hír ahhoz is, aki a kalibában járt, és onnantól, ha csak egy ujja is megsérül – akár csak egy szálka megy bele – az fog eszébe jutni, hogy talán ezért történt.*” Azután ahogyan az emberek beszélnek, előbb-utóbb világra fog kerülni, hogy ki volt. Hamarosan hírért keltettem, hogy ilyen misét fogok mondatni, s figyeltem a hír fogadtatását. Volt, aki érdeklődve fogadta, de nem szólt többet, volt, aki helyeslően bólintott, hogy úgy-úgy, jól teszem, már korábban kellett volna, s volt, aki még azt mondta, senki nem hisz benne már, hevesen eltanácsolt attól, hogy megtegyem. Két

²⁶ Rendszerint nem állítja helyre, aki ledöntötte. Lehetne szebben is intézni, csak levenni a keresztben fekvő deszkákat és a cövekeket a helyükön hagyni, de inkább a sodródó fák erejére bízzák, hogy azok utat csináljanak maguknak. Sokakat kérdeztem, hogy mi ilyenkor a szabály? Elmondásuk szerint az a szabály, hogy aki fát *húzatott*, az kell helyreállítsa a kertet. Ennek ellenére majd mindenki hozzátette, hogy amikor épp az övét verték le, nem tették vissza, így neki magának kellett. Akkor hát kétféle szabály van valójában?

²⁷ faoszlop, cölöp

²⁸ Általában román anyanyelvű, ortodox szerzetes, aki „mágikus tevékenységet” is folytat.

hónappal ezek után, mikor ősszel visszaérkeztem, elterjesztettem a misemondatás megtörténtét²⁹. Azokban a napokban volt házigazdám elmondta nekem, hogy egy másik asszony, aki XY szomszédja – tehát jól ismeri XY-t – azt üzeni nekem általa, hogy tudjam meg: XY-ban egyáltalán nem szabadna megbízzak, mert nem véletlen a dologban. Közben ettől függetlenül, másoktól is rosszat hallottam róla. Mindezt arról az emberről, aki az egyik utolsó, akiben még valóban megbízom, és aki ráadásul azt mondta nekem a kaliba kiürítése után, hogy az elejétől csak benne kellett volna bízni. De szomszédjának mi érdeke lehet megvádolni őt? Vagy akár milyen érdeke lehet nekem segítenie, hiszen csak látásból ismerjük egymást? Az igazmondás vezet, vagy egyéb szálakat kellene keressek?

Kérdésekre vezet

A fejleményeket azóta már felvértézve hallgatom, és alig lepődöm meg. Mindent el tudok képzelni, és mindannak az ellenkezőjét is, és nem bánt a hazugság, mert nem egészen hazugságnak látom, és nem annyira fáj a lopás, mert nem egészen lopásnak látom. Egy olyan mintát alkotnak a történetek, a róla való beszédek, és mindezek helyi értelmezései, amely elemeit és összefüggéseit hol felfogom, hol nem, ha összeáll öröm, ha ismét szétesik újabb feladat.

A valósághoz az is hozzátartozik, hogy idővel nem csak ők nem mondtak minden esetben igazat, hanem én sem. Sőt, mintha akkor vált volna gördülékenyebbé a párbeszéd, amikor az ilyen típusú kommunikációs formákat elsajátítottam. Ezek a hazugságok azonban, most úgy látom, hogy inkább a saját, otthoni kultúráim szerint számítanak hazugságoknak, Gyimesben valószínűleg másképp ítélnék meg őket. Végül soron arról kellett döntést hoznom, hogy a saját vagy az ő kultúrájuk eszközeit és megoldási módjait használom-e a konfliktus során, és az utóbbi mellett döntöttem. Számtalan általános kérdés merült fel bennem a történetek kapcsán, amelyekre ma is keresem a választ: kijelenthető-e például, hogy egy bizonyos mennyiségű és típusú hazugság a kultúra része? Meg lehet-e tanulni a hazugságokat is megfelelően alkalmazni? És hogyan változik ez a minta a különböző helyi kultúrák esetében? Egyáltalán, mikor beszélhetünk hazugságról?³⁰ Hazugságnak nevezhető, ha mind a két

²⁹ Nota bene: A misemondatás hírének terjesztése nem feltétlenül jelenti a misemondatás megtörténtét... – ez maradjon a szerző titka.

³⁰ Mind a hazugság mind a lopás meghatározását kikerültem írásomban, e feladat összetettsége túlmutatna az írás keretein - csupán a saját kultúráim *hétköznapi* értelemben használom őket.

fél tudja, hogy ami elhangzik, az nem pontosan úgy értendő, hanem inkább helyi érvényességgel bíró játékszabályok, esetleg fedőtörténetek részei, melyek csupán utalnak a történések valódi értelmére? Amely értelemben értik, amit értenek, teszik, amit tesznek, és mondják, amit mondanak. Ennél persze még összetettebb a helyzet, mert egy-egy történés visszaidézésénél rendszerint annak több lehetséges értelmére mutatnak rá, és azok közül választják ki a jelen céljának megfelelőt.

A kaliba maga nem megvédhető. Tíz lakatnál is többet érne, ha a közösségbeli helyem stabilabb lenne. Segítene például, ha keresztgyermekeim lennének és komáim, bár ez sem tudná pótolni a helyi vérszerinti rokonság férfitagjait. Ugyancsak támogatná helyzetemet, ha sokkal több időt töltenék ott megbízható ritmusban, és olyan kölcsönös viszonyosságon alapuló kapcsolatokat alakítanék ki, ahol lehet rám számítani. Jelenleg kint is, bent is vagyok, így a kaliba nem annyira bolygatott hely, mint az egészen ritkán ott tartózkodóké, de nem is annyira védett, mint azoké, akik valóban ott gazdálkodnak. Nem tagadhatom, hogy a feszültség most is bennem van: vajon megérkezésemre mi marad abból, amit legutóbb ott hagytam? Egy olyan házát építem a helyi ottlétemnek, amely „leomlik” ismét és ismét, amikor nem vagyok ott.